

a hagyományos közszolgálati média működtetése mellett emel szót, Lányi más pénzét – az adófizetőét – kívánja lehetetlen küldetésre költeni. Szerintem ez elfogadhatatlan.

Van-e alternatíva?

Van-e olcsó, költséghatékony alternatívája a hagyományos közszolgálati médiának? Van-e más olyan fórum, amely alkalmas a közügyekről folytatott vita lebonyolítására?

A közszolgálati tartalmakat nemcsak hagyományos tévékészülékeken és nemcsak a hagyományos intézmények fenntartásával lehet előállítani és terjeszteni. Az új média is alkalmas terepet kínál erre: a közszolgálati funkciókat és tartalmakat ezen keresztül is elérhetővé lehet tenni a felhasználók számára. A ma a hagyományos közszolgálati médiaformátumok előállítására fordított pénzt vagy annak egy részét az új technikák fejlesztésére is lehetne fordítani: az ingyenes wi-fi szigetek működtetésére, az olcsó táblagépek terjesztésére, különösen azoknak a hátrányos helyzetű társadalmi csoportoknak a körében, amelyek ma nélkülözik az internet nyújtotta előnyöket, és amelyeknek ezért a tájékozódás is nehezükre esik.

Az internetes felületekre vitt közszolgálati tartalmak nemcsak költséghatékonyak, de profitálhatnak az interaktivitás kínálta előnyökből is, lehetővé téve a valóban nyílt és valóban kényszermentes vitát, amelyben nemcsak a felkent szakértők, de a közönség is aktívan részt vehet. Persze nem vitás, hogy az új formátum kidolgozása nem könnyű feladat, sok munkával jár. Mindenesetre mellette szól az is, hogy a fiatal korosztályok ma már egyre kevésbé használják a televíziót.

Lányi András

Néhány észrevétel Bajomi-Lázár Péter válaszához

Bajominak szinte mindenben igaza van egy képzelt vitapartnerrel szemben, aki rengeteg olyan tarthatatlan dolgot állít, amit én soha sem tennék. Kár, hogy nem velem vitatkozik.

Mert én álomban sem gondolnám, hogy „*az igaz és a hamis, a szép és a rúts a többi közt az értelmiség segítségével biztos különbséget tehetünk*”. Azt állítottam, hogy létezik ilyen különbség, és a kultúra lényege éppen a megkülönböztetések értelméről folyó vita, melynek szereplőit, mi tagadás, értelmiségieknek is szokás nevezni. Azért fizetik őket, igen, az adófizetők, hogy a különbségek értelmét feltárják, a műalkotásokat létrehozzák, a társadalmi folyamatokat elemezzék, különféle értékítéleteket „népszerűsítsenek”. Mi más volna az értelmiség dolga, ha nem ez? A különbségek értelme azonban a dolog lényegéből fakadóan *bizonytalan*, vitatható. Hogy vitatkozunk és ezt nyilvánosan tesszük, arra vall, hogy fontos számunkra a velünk együtt élők véleménye, esetleg épp azért fontos, mert különbözik a magunkétól. Elképzelni se tudom, milyen alapon tulajdonított Bajomi ezzel ellentétes álláspontot nekem.

Talán azért, hogy kijelenthesse: *a köztünk fennálló világnézeti különbségek áthidalhatatlanok*. Csakhog egy különbség, amennyiben valóban világnézeti, nem lehet áthidalhatatlan. Különben hogy tudnánk a felmerülő álláspontokat a másik számára is érthető érvekkel alátámasztani, illetve cáfolni? A dialógus inkább hidat képez köztünk, alkalmat teremt a különbségek jobb megértésére, a vélemények sokoldalú mérlegelésére mindazok számára, akik követik a vitát. Felteszem, hogy ezt Bajomi is jobb megoldásnak tartja, mintha a mindenkori többség lekasabolja, leszavazza vagy kirekeszti a kisebbségi vélemény képviselőit. Áthidalhatatlan szakadék szerintem csak az ellentétes érdekek, előítéletek, indulatok között tátong, racionálisan igazolható vélemények között soha.

„*Lányi hisz az egynemű politikai közösségekben.*” Értsd: Lányi a középkorban él, a tradicionális társadalmat és a hivatalos tekintély uralmát kívánja vissza. Kívánja a hóhér. De miből következtet Bajomi erre? Egy szóval sem állítottam, „*hogy a kulturális produktumoknak csupán egyetlen helyes olvasatuk van*”, ahogyan azt vitapartnerem a szájamba adja.

Ellenkezőleg, az *értelmes egyet-nem-értés*, azaz a nyilvános vita fontossága mellett érveltem, és ebből igyekeztem levezetni a közszolgálati média létjogosultságát. Nem azért, hogy az államilag engedélyezett értelmiség kisajátítsa magának az értelmezés monopóliumát, hanem azért, hogy ezt ne tehesse meg. Arra ugyanis nemigen volt még példa, hogy szabad vitában az érvelők egyszer s mindenkorra egyetértésre jussanak a dolgok helyes értelméről; arra annál inkább, hogy a különvéleményt elnémítsák. S hol tiltakozhatnánk ez ellen nyilvánosan, ha nem a köz(össégi) médiában? Ez ugyanis az egyetlen, amelyet kötelezhetünk a kultúra gazdag sokféleségének bemutatására.

De álvita helyett folytathatnánk talán valódit is, olyasmiről, amiben tényleg nem értünk egyet. Legalább két ilyen pontot találtam. Először is fenntartom, hogy a szerkesztők, riporterek stb. nem maradhatnak semlegesek az igaz és a hamis kérdésében. Például elvárjuk tőlük az elkötelezettséget az igazság mellett, a hazugság ellenében. Ehhez pedig újra és újra döntenüik kell: melyik hírforrás hiteles. Kiket kérdezzenek, ha a vitatott kérdésben érdemi véleményt akarnak hallani? Csakhogy ki dönti el, mi a vitatott kérdés lényege? Komolyan hiheti-e bárki, hogy ezek nem értékítéletek? Vagy hogy a napi munkában megkerülhetők? Továbbá: a műsorkészítőnek vagy van véleménye, vagy nincs. Ha nincs, egészen biztos, hogy unalmas, rossz műsort fog csinálni. Ha van, és titkolnia kell, képmutatásra kényszerül. Más kérdés, hogy mindemellett méltányosnak és elfogulatlanak is kell lennie, mert ezt kívánja a szakmai tisztesség. Nemcsak tisztelnie kell(ene) a mások véleményét, hanem szenvedélyesen kell(ene) érdeklődnie a várakozásaitól és a megszokottól eltérő nézetek iránt. Mindez azonban nem világnézeti kérdés, és a semlegességhez sincs sok köze.

Különböznek a nézeteink abban is, hogy szerintem a közszolgálati médiának valóban feladata a közönség „orientálása”, magyarul: tájékozódásának elősegítése, útbaigazítása, vitapartnerem pedig tiltakozik ez ellen. Csakhogy én ezt nem felszólító módban, hanem kijelentő módban állítom. Tetszik-nem tetszik, minden média orientálja a közönségét, így vagy úgy. A kereskedelmi média egy életformát ad el, hihetetlen agresszivitással. A szerkesztő szelektál. A blogger agitál. Minden honlap tulajdonosának meggyőződését igyekszik vonzóvá tenni. Akinek nincs mondanivalója vagy eladnivalója, miért vesződne az elektronikus médiával? A köz szolgálati ezekhez képest sajátos kötelezettséget ró munkatársaira: a hiteles tájékoztatás és a sokoldalú értékelés kötelességét. Nem közszolgálati, hanem *pártszolgálati* médiáról beszélünk ott, ahol tájékoztatás címén egyetlen álláspontot és világnézetet sulykolnak reggeltől estig.

Ha netán ebben is egyetértésre jutnánk, végre elérkeznénk arra a területre, ahol álláspontom a leginkább sebezhető. Bajomi ugyanis határozottan állítja, hogy a méltányos, hiteles és plurális tájékoztatás ideálja Európa keleti felén elérhetetlen, én tehát egy esetleg tiszteletre méltó, ámde kivitelezhetetlen elvre hivatkozva követelek közfinanszírozást az olyan-amilyen hazai közmédiának. Meggyőzően, logikusan érvel, s én nem mondhatok ellene egyebet, mint amit Franz Kafka mond A per utolsó lapján: „*A logika rendíthetetlen, de nem tud ellenállni annak, aki élni akar.*” Bocsánat, de én itt akarok élni.

Ezért nem fogadom el a pártok kizárólagos uralmát a média fölött, hanem kezdettől fogva kárhoztatom a médiatörvény ide vágó rendelkezéseit. Ezek azonban, elvben legalábbis, javíthatóak – miért ne lennének azok? Miért nem ezzel foglalkozunk? Egyetértek Bajomi minden szavával, amit a kartellpártokról és az állam gyarmatosításáról ír. Ezért tulajdonítok némi jelentőséget mostani vitánknak is: átengedjük-e a közmédiát a kelet-közép-európai realitásoknak, vagy kövessük inkább azt az *értelmiségi* tradíciót, amely régióinkban mégiscsak napirenden tartott olyan politikai értékeket, amelyek többnyire megvalósíthatatlannak bizonyultak? De ha meg sem próbálták volna képviselni őket, még itt se tartanánk. És olykor azért mégis megvalósult belőlük valamennyi, ezt se hallgassuk el a vita hevében. A Duna TV és a Magyar Rádió például a kilencvenes években egészében véve mégiscsak európai színvonalú közszolgálati műsort produkált, a többé-kevésbé mindig is kedvezőtlen politikai körülmények dacára. Kár értük, azt hiszem.

Bajomi jól látja, hogy „*a média önmagában valószínűleg nem képes érdemi párbeszédet teremteni*”. Akkor viszont lehet némi realitása annak is, hogy az érdemi párbeszéd feltételeit először ne a médiában, hanem a médiáról és egyebekről folyó értelmiségi diskurzusban igyekezzünk előállítani. Ott, ahol elveszett. („*Te magad légy a változás, amit a világban látni akarsz*” – tanácsolja Gandhi.) Sajnos, attól tartok, ő maga is elfogadja, hogy a politikai vélemény-nyilvánítás joga a médiában elsősorban a pártokat illeti meg. Erre enged következtetni, amikor azért tartja lehetetlennek a részrehajlatlan tájékoztatást kettőnél több párt esetében, mert „*képtelenség bemutatni valamennyi parlamenti párt álláspontját*”. De ki kíváncsi rájuk? Biztos, hogy az ő álláspontjukat kellene bemutatni? Valóban a köz szolgálati kívánja ezt?

Bajomi láthatólag inkább a közszolgálati műsorszórók fenntartása ellen, én pedig a mellettük szóló érveket részesítem előnyben. Lehet ennek egy politikai filozófiánktól független oka is. Vitapartnerem osztja azt a széles körben elterjedt meggyőződést, hogy a szabad vita, a korlátozatlan tájékozódás feltételei világunkban végre és most először tényleg adóttak: hála a hálózati kommunikációnak. A politikai közösség modern fóruma az internet; ne közmédiára költjük a drága pénzt, hanem „olcsó táblagépekre és ingyen hozzáférhető wi-fi szigetekre”... Hej, örülnek a hardware-gyártók, mikor a hagyományosan a hazai software-ben érdekelt értelmiség maga követeli a költségvetési pénzek átcsoportosítását külföldi hardware-eszközök javára. Nem volt hiábavaló az a rengeteg reklám, amit a hálózati kommunikáció, sőt, a hálózatokon függő életforma népszerűsítésébe beleöltek!

Talán szokatlan ez a megközelítés, de nagyon is lényegbe vágó. Vajon megfelel-e a tényeknek, amit vitapartnerem állít, hogy a neten adóttak a nyílt és kényszermentes vita feltételei? A kérdés megkerülhetetlen, eldöntése azonban túlfeszítené mostani szóváltásunk kereteit. Csak jelzem – a folytatás reményében – e vita néhány menüpontját, amelyekben szerintem nem lehetséges pusztán igenlő vagy a nemleges válasz, tehát valóban árnyaltabb elemzésekre volna szükség:

- Megteremtette vagy szétverte a közösségi hálózatokban áramló, áttekinthetetlen és végetérhetetlen fecsegés a nyilvános érintkezés feltételeit?
- A pluralizmusnak kedvez, vagy inkább a vélemények tömbösödésének?
- Képes-e a hálózati kommunikációban a közlemények fontossága/minősége ellensúlyozni az említések és kattintások mennyiségéből adódó, automatikusan képződő preferenciákat, amit a tömegkultúra régivágású kritikussai „a fennálló pusztán tautologikus öngazolásának” neveztek? Szóval, hogy nyitottabbak lettünk-e az újra?
- Kedvez-e a rögtönzött eszmecserék, inkognito-partnerek, leegyszerűsített álláspontok, következmény nélküli és felelősségmentes megnyilatkozások ezen új világa a közügyek érdemi vitatásának?
- Javult-e ezáltal a magán-meggyőzések esélye a politikai döntések befolyásolására, vagy a hálózati kommunikáció korlátozatlansága kárpótlást, pótcselekvési lehetőséget kínál csupán a technokrata apparátusok kikezdehetetlen uralmáért, valamint a földön, úgy itt a virtuális térben is?

Lányi András (1948) író, filozófus, egyetemi docens, az ELTE Társadalomtudományi Karán humánökológia mesterszakot vezet. Szépirodalmi művek és ökofilozófiai esszékötetek szerzője. Pályafutását filmrendezőként kezdi. Az MMA képzési és kutatási szakkollégium vezetőjeként kezdeményezi a film- és médiaoktatás bevezetését a középiskolákban, közreműködik e terület felsőfokú szakemberképzésének megteremtésében. Legújabb kötetei: *Porcelán az elefántboltban* (2009), *Az ember fáj a földnek* (2010), *Miért fenntarthatatlan, ami fenntartható?* (2010).

Bajomi-Lázár Péter a Budapesti Gazdasági Főiskola tanára, lapunk főszerkesztője. Legutóbbi írása a *Médiakutatóban*: „Közszolgálati televíziózás az Európai Unióban” (Václav Štětkával és Sükösd Miklóssal, 2010. tél).

Email: bajomi-lazar.peter@mediakutato.hu